

51-asis Santaros-Šviesos suvažiavimas

DAIJA CIDZIKAITĖ ir DAIVA LITVINSKAITĖ

Turbūt bene geriausiai ir tiksliausiai šių metų, o ir apskritai visus, Santaros-Šviesos suvažiavimus galėjo apibūdinti prof. Jane Tumas paskaita, pavadinta „Crossing the borders“, skaityta ketvirtadienio popietę. Santara-Šviesa jau ne pirmus metus sėkmingai bando peržengti matomas ir nematomas ribas, į savo programą įtraukdama vis daugiau naujų bei įdomių paskaitininkų, įvairių temų bei požiūrio taškų. Šiais metais programa taip pat buvo įvairi: nuo literatūros kritikos bei jos teorijos iki genetikos ir „revoliucijų“ medicinoje, moksle, politikoje. Suvažiavime dalyvavo svečiai iš Lietuvos, Kanados, kitų Amerikos valstijų.

Santaros-Šviesos suvažiavimą atidarė ir įžanginį žodį tarė Algis Mickūnas, primindamas susirinkusiems, kad Santara-Šviesa vienijs ir vienijs tuos, kurie siekia mokslo žinių, pastebėdamas, jog šiais metais programa itin įdomi, subūrusi nemažai jaunimo. Paskutinįjį A. Mickūno teiginį netruko patvirtinti, ketvirtadienio programą pradėjusi, PLB Lituanistikos katedros Illinois universitete Čikagoje magistrantė Daiva Litvinskaitė.

Illinois universiteto Čikagoje PLB Lituanistikos katedros magistrantė Daiva Litvinskaitė.

Trumpai aptarusi literatūros istorijos rašymo modelius, pranešėja susitelkė ties konkrečia kiekvienos istorijos analize. Vieni pagrindinių jos klausimų, analizuojant šias

keturias knygas, buvo kriterijų bei santykio su skaitytoju ieškojimas. Vaiciulaičio istorijoje D. Litvinskaitė išvėgė subjektyvųjį aspektą; pasak jos, autorius sekama istoriniu modeliu, kur literatūros analizė apsprenžia istorinis laikas. Kadangi knyga rašyta sovietams okupuose Lietuvą, joje ne tiek kalbama apie lietuvių literatūrą, kiek apie literatūros istorinį kontekstą. Venclovos istorija, kaip ir pats pavadinimas sako, yra daugiau apžvalga, nei bandymas aprašyti visą lietuvių literatūrą. D. Litvinskaitė pastebėjo, kad, nors joje ir nėra klasifikacijos, tekstas išlieka vientisas. Nors Venclova taip pat seka istoriniu modeliu, skirtingai nuo Vaiciulaičio, jis literatūrą integruoja į istoriją, o ne atvirkščiai.

Kol kas didžiausia iki šiol Kubiliaus lietuvių literatūros istorija, pranešėjos nuomone, yra pasenusi savo vertinimo kriterijais. Knyga pradėta rašyti, Lietuvai dar neatgavus nepriklausomybės, pabaigta – 1997-aisiais. Kadangi ji susideda iš atskirų straipsnių, raštų skirtingų autorių, knyga nevienoda tiek savo stiliumi, tiek ir literatūros traktavimu.

Naujausia Šilbajorio istorija yra išsami ir suglausta. Čia sekama naujosios kritikos, atsiradusios Amerikos universitetuose, modelių. Nors Šilba-

51-ojo Santaros-Šviesos suvažiavimo rengėjai (iš kairės): Algis Mickūnas, Horstas Žibas ir Violeta Kelertienė. R. Kavolienės nuotr.

Illinois universiteto Čikagoje PLB Lituanistikos katedros doktorantė Dalia Cidzikaitė (kairėje) ir Henrieta Vepšienė. J. Lintako nuotr.

joris istorinio konteksto ir neišvengia, jis nedominoja. D. Litvinskaitės požiūriu, būtent ši Šilbajorio istorija geriausiai patenkina anglakalbių skaitytojų poreikius. Skirtingai nuo Kubiliaus, čia kokybė neuokojama vardin kiekybės ir todėl rezultatai nepalyginti geresni.

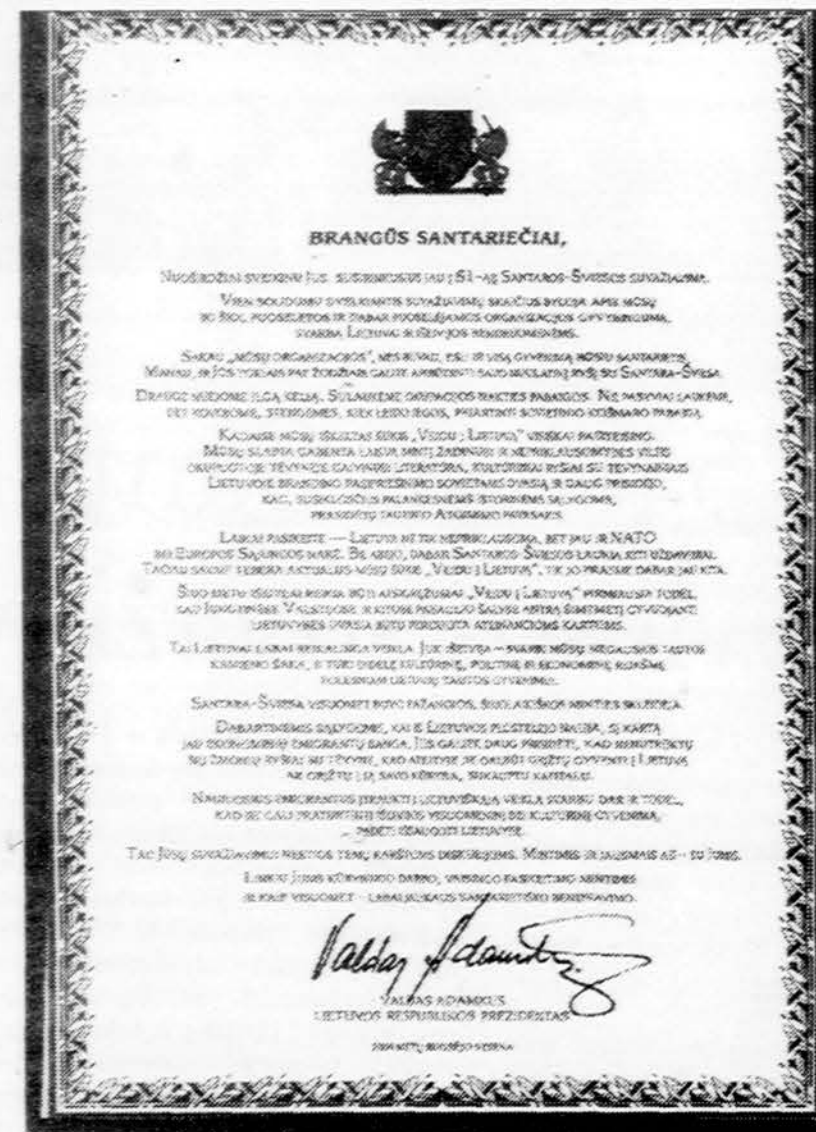
Pentadienio rytinė programa buvo skirta medicininai. Ją pradėjo Toronto universiteto asoc. profesorius Artūras Petronis, susirinkusiųjų salėje klausęs: kodėl neįvyko genetikos revoliucija medicinoje? Kaip vėliau jis pats prisipažins, tokių klausimų jie, genetikos srityje dirbantys, sau neuždauoda – įvairiose srityse prognozuojamos „revoliucijos“ yra žiniasklaidos sumanymas ir išdaišgos. Todėl klausimą, kodėl taip ilgai žadėta ir laukta revoliucija medicinoje neįvyko, A. Petronis atsakė, klausytojus supažindinęs su daug kam žinomais ar bent girdėtais ir vadovėliniais tapusiais dalykais: genomu, paveldimomis chromosomomis, DNR sekomis, ligų rūšimis ir porūšiais.

Tema „Vaistai, etika, bendruomenė ir politika“ kalbėjo

Harvardo medicinos profesorius, FDA skyriaus Vašingtone vedėjas dr. Edvardas Kaminskas ir Yale universiteto profesorius Rimas Vaišnys. E. Kaminskas, trumpai papasakojęs apie FDA atsiradimo istoriją, daugiau dėmesio skyrė vaistų bendrovių tiek Amerikoje, tiek ir Europoje statusui. Jo požiūriu, vaistų bendrovės yra išsivysčiusios monopolio statusą medicinoje. Jos diktuoja ne tik vaistų „madas“, bet ir jų kainas, kurios nuolat kyla. E. Kaminskas pastebėjo, kad vaistų bendrovės yra pelningiausios verslas, kur išleidžiami milijoniškai pinigai ne tik naujų vaistų atradimui ir jų įtvirtinimui rinkoje, bet ir mokslinėms konferencijoms, atskiriems tyrimams, gydytojams, tačiau tuoj pat pridūrė, jog tai yra ir rizikingiausias verslas. Ir čia neišvengiam bankrotų, bendrovių perpardavinėjimų, konkurencijos ir net skandalų. R. Vaišnys pranešimas koncentravo ties bendresnėmis medicinos ir technologijos temomis, kalbėta apie mokslo ir technologijos sukurto produktų funkcionavimą visuomenėje, klausia, ar jie teisingai yra jos suvokiami, aptarti tokie reiškiniai, kaip evoliucija technologijoje.

Po pietų pertraukos Horstas Žibas perskaitė Lietuvos prezidento Valdo Adamkaus pasveikinimą, atsiųstą Santaros-Šviesos konferencijos organizatoriams, dalyviams ir svečiams. Taip pat buvo perduotas Lietuvos ambasadoriaus JAV V. Ušacko sveikinimo žodis. Nepamiršta ir generalinio konsulo A. Daunoravičiaus parama suvažiavimui.

Toliau jau literatūrinį pranešimą – „Kitas lietuvių prozoje“ – skaitė PLB Lituanistikos katedros Illinois universitete Čikagoje doktorantė Dalia Cidzikaitė, analizavusi „kito“ suvokimą ir jo vietą lietuvių prozoje, būtent – R. Granausko

Lietuvos prezidento Valdo Adamkaus atsiųstas sveikinimas 51-ojo Santaros-Šviesos suvažiavimo dalyviams.

romane *Duburys* rusę ir tuteišes moterų traktavimą bei jo laikyseną lietuvių visuomenėje. D. Cidzikaitė paaikšino skirtumą tarp lietuvių teoretikų vartojamo termino „svetimas“ ir vieno iš pagrindinių postkolonializmo termino „kitas“. Anot pranešėjos, „kitas“ apima platesnę sferą (kalbą, religiją ir t.t.), o „svetimo“ plotmė daug siauresnė, jis formuoja savas/svetimas santyki. D. Cidzikaitė teigė, kad moteris visose kultūrose suvokiama kaip nerimą keliantis veiksnys vyrams, dėl to ji yra „kitas“. Granausko romane moteris dargi yra ir kitos etninės grupės – ji rusė arba tuteišė, todėl ji yra dvigubas „kitas“.

Konferencijos popietinę dalį užbaigė filosofas Algis Mickūnas paskaita „Globalizacija ir anarchizmo sanduriniai“. Mickūnas minėjo opius Vakaru ir Rytų civilizacijų, progreso ir pastovumo, sekuliarizmo ir religijos ryšius. Jo nuomone, progresas neturi tikslo, jis yra naikinantis – tai, kas pasiekta progreso dėka, turi būti sunaikinta dėl paties progreso. Šis procesas išsiskiria priešinga reakcija tu, kurie nori išlaikyti savąjį raišką, kultūrą, todėl, anot pranešėjo, neturėtų stebinti faktas, kad globalizacija, progresas susilaukė atsako – terorizmo. Utopijos sukurti neįmanoma, todėl šios abi pusės turi tendenciją tapti anarchiškoms, nes kiekviena iš jų savo veiklą pateisina ateitimi ir siekia parodyti pasauliui pavyzdį.

Žilvė Gimbutaitė.

Po organizacinio posėdžio ir vakarienės A. Mickūnas pristatė filmą apie garsiąją lietuvių archeologę Mariją Gimbutienę. Filmas supažindino žiūrovus ne tik su jos asmenybe, veikla, bet pateikė kitų mokslininkų vertinimų ir atsiliepimų apie Gimbutienės tyrinėjimus ir nuopelnus. Po filmo ir žiūrovų klausimus ir komentarus atskleidė ir konferenciją atvykusi M. Gimbutienės duktė, Žilvė Gimbutaitė.

Šeštadienio rytą pradėjo Pittsburgo universiteto antropologijos doktorantė Neringa Klumbytė. Jos tema, skirta Lietuvos dabarties plėčiai prasmę, skambėjo taip: „Dabarties istorijos paraščių žmonės: atsiminimai apie sovietmetį ir kasdienybės patirtys kaimo bendruomenėje“. Pranešėja, savo paskaitą pradėjusi nuo visų gerai žinomo fakto, jog Lietuvos kaimas yra labai pasikeitęs, toliau tęsė, klausdama, kokią santykį jis turi su dabartiniais politiniais procesais Lietuvoje.

Nukelta į 2 psl.

TURINYS

Santara-Šviesa susiburia 51-ą kartą.

V. Barkausko muzikos premjera. E. Juodvalkės poezijai skirtas vakaras.

Verdenės mokytoja. N. Miliauskaitės poezija.

Leidiniai.

Santaros-Šviesos suvažiavime. Lemont, IL. Iš kairės: Aldona Žibienė, Henrieta Vepšienė, Gintautas Mažeika, Neringa Klumbytė, Rita Kavolienė, Julijaus Lintako nuotr.

Netikėta viešnia Santaros-Šviesos suvažiavime – Lietuvos prezidento žmona Alma Adamkienė (dešinėje), susitikusi su Lakštone Vėžiene. J. Lintako nuotr.

Santaros-Šviesos suvažiavimo literatūros vakare. Iš kairės: poetė Julija Švabaitė ir Lionė Suteika. Julijaus Lintako nuotrauka.

Daiva Litvinskaitė (iš kairės), Ramona Lukauskaitė, prof. Violeta Kelertienė, Laima Sruoginytė.
J. Lintako nuotr.

51-asis Santaros-Šviesos suvažiavimas

Atkelta iš 1 psl.

Pranešimą įdomiu darė dar ir tas faktas, jog visa medžiaga yra autentiška; jo metu buvo cituojami tikrų žmonių, gyvenančių trijuose Lietuvos kaimuose: Maksimonyse, Braziukuose ir Panevėžiuose – pasisakymai bei mintys. Pasak N. Klumbytės, posovietinis laikotarpis kaimo žmonėms siejasi su nedarbu, baime būti be darbo, apiplėstu, socialinių garantijų nebuvimu. Jų mąstysenoje pranešėja įvėlė savotišką praeities ir dabarties dialektiką. Ne vienas pabrėžė, jog prie rusų buvę geriau (ta kasdieninė, buitine prasme), tačiau sugrįžti į tikrąjį istorinį tų metų laiką nenorėjo. Daugelis kalbintųjų savo gyvenimus apibūdino, kaip aukojimąsi savo vaikams, jų ateitai. Dėl darbo trūkumo, o tiksliau – jo nebuvimo, ir pasikeitusių gyvenimo sąlygų kaime pastebima regresija. To įrodymas yra ne tik žmonių gyvenimai, bet ir apgrūvę pastatai, pūduojanti žemė. Dabartinė Lietuvos politika kaimo žmonėms tiesiogiai siejasi su tvarka, kuri, savo ruožtu rišasi su geresniu gyvenimu. Nuolatos besikeičiantis gyvenimas bei buitinės sąlygos kaimo žmonėms yra neigiami dalykai. Tad, N. Klumbytės nuomone, visos tos ribinės patirtys (nedarbas, praeities nostalgija, baimė), kurios turėtų būti laikinos, kaime yra tapusios pastoviomis būsenomis.

Šiomet konferencija neapsiribojo vien tik lietuviškais dilemomis: Illinois universiteto Čikagoje Slavų ir baltų kalbų ir literatūros katedros vedėjas Alfred Thomas, palyginęs čekų politinę situaciją po Antrojo pa-

saulinio karo su lietuvių ir rasiškas daug panašumų, kalbėjo apie seksualumą ir politiką čekų literatūroje – Bohumilo Hrabalo, Milano Kunderos kūryboje ir pagal tuos kūrinius pastatytuose filmuose. A. Thomas teigė, kad totalitarinėje čekų visuomenėje ypač sustiprėjo reakcija į politiką ir seksualumą; tokioje visuomenėje moteris išnaudojama, kaip stiprybės simbolis, meno kūrinuose ji vaizduojama asekuali, nemoteriška. Seksualumas juokingas, ironiškas, dviprasmiškas ir jis neatsiejamas, anot pranešėjo, nuo politikos; tarp jų nėra opozicijos. Nors politinės užuominos, A. Thomas pastebėjimu, paprastai užkoduojamos, jas nesunku atsekti.

Elzbieta Novickas savo pranešime „Delving the Nightmare of Ricardas Gavelis Vilniaus pokeris“, labiau priminusiame esė žanrą, nei akademinį pranešimą, neturėjo netikėtų įvairių, savotiškų kontroversijų. Ricardas Gavelis nuotrauką, nuotrauką Algimanto Aleksandravičiaus, panaudojus kaip atspirties tašką bei savotišką savo esė rėmą, Novickas aptarė motyvus bei temas, išskaitomas, atrandamas ar tik nujaučiamas Vilniaus pokeryje, tačiau nepriklausančias vyrų jaunčiam ir dominuojančiam Lietuvos kultūriniam kontekstui. Šį kartą Gavelis buvo perskaitytas ne Lietuvoje gimusio skaitytojo ir adresuoto ne tik lietuviams, bet ir kitataučiams. Novickas nebandė kartoti jau tradiciniams ir stereotipiniams tapusioms įvairių apie Gavelio romaną – pranešime svarbus Amerikoje gimusio ir išsilavinimą šioje šalyje gavusio skaitytojo santykis su tekstu. Vis dėlto, nepaisant laisvo ir iš pirmo žvilgsnio tarsi neįpareigojantio kalbėjimo, pranešimas nenuslydo paviršiumi: pirmosios impresijos, pranešimui įsibėgėjus, buvo paremtos ne tik Novicko plačiomis literatūrinėmis žiniomis – romanais įvairiuose ir į vakarų kultūros bei „rimtąjį“ literatūros teorijos kontekstą: Gavelio romanai analizuojami, pasitelkus postmodernizmo bei postkolonializmo teorijas.

Jau tradicija tapo, kad į Santaros-Šviesos konferenciją atvyksta ir svečiai iš Lietuvos. Prof. dr. Gintautas Mažeikis, Šiaulių universiteto filosofijos katedros vedėjas ir Kultūrinės antropologijos centro direktoriaus, paskaita „Socialinės vilties dinamika“ apėmė tiek teo-

rius, tiek ir praktinius apmąstymus apie dabartinę Lietuvos situaciją. Mažeikis kalbėjo apie vilties neišvengiamybę žmonių gyvenime, vilties formas istorijoje ir jų poveikį mums. Pranešėjo pastebėjimu, socialinė viltis apskritai dažnai yra siejama su tikėjimu, egzistencija, tačiau, ypač Lietuvoje, Rytų bei Centrinėje Europoje, retai kalbama apie kokį nors konkretų planą ar modelį. Todėl socialinė viltis yra tapusi įvairiausių propagandų neatsiejama dalimi, kurios retorika bei forma, nesunkiai atskama bažnytinisose tekstuose bei religinėje patirtyje, yra įgavusi manipuliacijos bruožų. Kita vertus, socialinė viltis yra institucionalizuota, todėl ja taip lengva manipuluoti. Socialinė viltis Lietuvoje taip pat yra susijusi ir su populizmu, kuris racionalistų yra laikomas neigiamu dalyku. Vis dėlto, nors viltis dažnai yra panaudojama propagandos tikslams (reklamos, loterijos, politinės programos ir t. t.), Mažeikio ištikinimu, viltis gali būti tyrinėjama, aprašoma bei panaudota projektų rašymui. Būtent tokios socialinės vilties suvokimo kol kas ir trūksta Lietuvoje.

Prof. Giedrius Subačius.

PLB Lituanistikos katedros Illinois universitete Čikagoje kalbėjo apie raidžių draudimo fenomeną lietuvių kalbos istorijoje – 1863 metų rusų valdžios draudimą vartoti lotynišką rašmenį. Įdomus ir gyvas pasakojimas buvo lydimas vaizdinės medžiagos. G. Subačius aptarė spaudos draudimo motyvus ir pasekmes. Jo nuomone,

Algis Mickūnas (kairėje) ir Vygandas Šiurkus.

vieni rusų valdininkai kirilicos įvedimu tikėjosi asimiliuoti lietuvių, kiti vyresni atkirsia lietuvių nuo lenkų. Draudimo lotyniškais rašmenimis rezultatas, Subačiaus žodžiais tariant, – susiformavo lietuvių bendrinė kalba, subrendo valstiečių savimone, išaugo stiprus lietuvių pasipriešinimas, atsakyta iki tol vartotų kai kurių lenkiškų raidžių.

Filosofijos studijas Vilniaus universitete baigęs, Vygandas Šiurkus skaitė paskaitą „Tarp klaustrofobijos ir klaustrofiliijos: lietuviškų nacionalistinių ortodoksijų reikšminiai metaforai“. Pristatęs teorinį nacionalinio diskurso suvokimą, V. Šiurkus atkreipė dėmesį į tai, kad kiekviena tauta turi savitą nacionalinę samonę, nacionalistinę orientaciją, pavyzdžiui, amerikiečiai turi garsiąją „svajonę-sapną“, kuri yra orientuota į ateitį, tuo tarpu lietuviams svarbus yra „Gedimino sapnas“, garbingos praeities prikėlimas. Išskyręs dvi nacionalizmo grupes, pranešėjas kalbėjo apie lietuvių tautinę savimonę XIX amžiuje, S. Daukanto ir M. Daukšos raštuose atrandamą nacionalinį diskursą, teigė, kad lietuviškasis nacionalizmas buvo ir tebeįkyla konservatyvus, o ne liberalus.

Šeštadienines vakarines programas metu buvo pristatytos neseniai išleistos lietuviškos knygos. Kęstutis Šatkauskas pristatė 2004 metais Algimanto Mackaus knygų leidimo fondo išleistą Aldonos Veščinaitės poezijos knygą pavadinimu „Blykstelėjimai“, prof. Violeta Kelertienė – 2003 metais Gražinos Slavienienės ir anglų kalbą versimą ir Rašytojų sąjungos išleistą Janinos Degutytės poeziją. Literatūros vakare savo kūrybą skaitė poetės Liūnė Sutema, Julija Švabaitė, Laima Sruoginytė, Lina Ramona Vitkauskas, jaunas poetas Linas Umbrasas, proza – Daiva Markelytė. Konferencijos metu veikė Giedriaus Šulniaus fotografijų paroda „Sakralumas“.

Zydrūnas Drungilas ir Aušra Veličkaitė šį rudenį iš Čikagos grįžtantys į Lietuvą.
Ritos Kavaliūnės nuotr.

Vytauto Barkausko muzika skambės Olandijoje

V. Barkausko muzika ir pasaulinė premjera skambės Šiaurės jūros saloje.

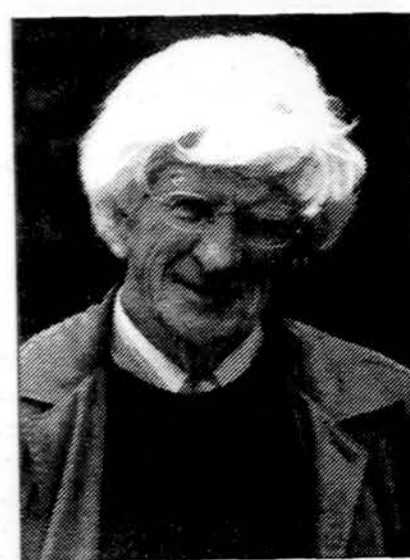
Nacionalinės premijos laureatas kompozitorius Vytautas Barkauskas pakviestas pristatyti savo kūrybą trečiajame tarptautiniame kamerinės muzikos festivalyje Olandijoje. Spalio 2-7 d. festivalis vyks Schiermonnikoog miestelyje, vienoje vaizdingiausių Šiaurės jūros salų.

Į Olandiją, kaip reziduojantis kompozitorius, išvykstantis V. Barkauskas teigė, kad festivalio koncertuose keturi jo kameriniai kūriniai bus atliekami užsienio muzikų iš Prancūzijos, Japonijos, Olandijos, Vokietijos ir kt.

Festivalio uždarymui spalio 7-ąją skambės pasaulinė V. Barkausko kūrinio „Lune A L'aube D'ete“ („Mėnulis vasaros aušroje“) koloratūriniam sopranui ir aštuonioms violončelėms premjera. Šį kūrinį, šiuolaikinio prancūzų poeto Philippe Jaccottet žodžiais, kompozitorius parašė specialiu festivalio užsakytu. Sudėtingą vokalo partiją atliks Paryžiuje gyvenanti kanadiečių solistė Karen Wierzbza, pasižyminti ypatingomis balso galimybėmis.

Festivalyje taip pat bus atliekama garsioji V. Barkausko Partita smuikui solo, ciklas fortepijonui keturiomis rankomis „Žiema 1982“, du monologai triui solo ir fortepijoniniam trio „Modus Vivendi“. Programoje numatyti lietuvių kompozitorių susitikimai ir pokalbiai su olandų publika.

V. Barkausko muzika Olandijoje atliekama ne pirmą kartą – prieš dešimtmetį festivalyje „Gewandhaus“ šalies sostinėje Amsterdame skambėjo lietuvių kompozitorių koncertinė suita violončelei ir fortepijonui. Tuomet šį kūrinį atliko

Kompozitorius Vytautas Barkauskas, kurio muzika ir pasaulinė premjera skambės Šiaurės jūros saloje. Valdo Kopūsto (Elta) nuotr.

violončelininkas Davidas Geringas ir pianistė Golda Vainberg-Tatz.

2003-ųjų Nacionalinės premijos laureatas V. Barkauskas džiaugėsi, kad ir šių metų koncertinis sezonas jam ypač dosnus – nuo pavasario kompozitorių kūriniai skambėjo septyniuose Lietuvos ir užsienio muzikos festivaliuose, tarp jų – trys premjeros: birželį Vilniaus festivalyje įvyko kūrinio „Duo concertante“ smuikui, altui ir orkestrui pasaulinė premjera, o liepą Tomo Mano festivalyje skambėjo opusų styginių kvartetui „Vasara 2004. Nida“. Kompozitorius nekantriai laukia ir trečiosios premjeros Olandijoje.

Kitų metų pavasarį V. Barkausko laukia tolimoji kelionė – jo opusai „Duo concertante“, dedikuotas Kaune rezidavusiam japonų diplomatiui Chiune Sugihara, Antrojo pasaulinio karo metu išgelbėjusiam tūkstančius Lietuvos žydų, skambės Tokijo festivalyje, o šio kūrinio partitūros jau sėkmingai pasiekė festivalio rengėjus. Elta

Poetės iš Čikagos vakaras Kėdainiuose

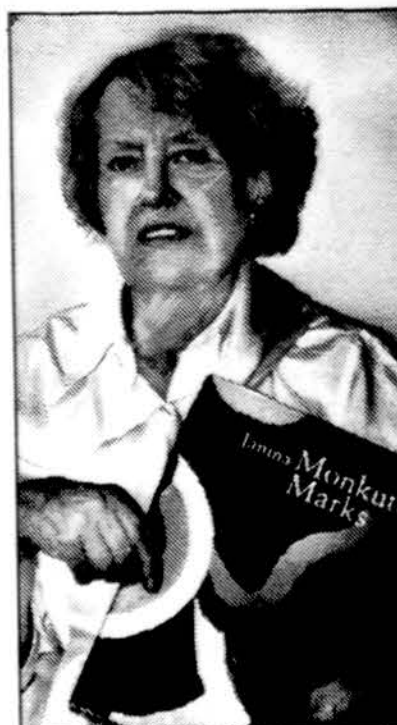
Poetė Eglė Juodvalkė.

Š.m. spalio 8 d., penktadienį, Janinos Monkutės-Marks muziejų galerijoje Kėdainiuose ruošiamas čikagietės poetės Eglės Juodvalkės kūrybos vakaras.

Vakaro programai vadovaus literatūros kritikė dr. Erika Drungytė, o muzikines improvizacijas klarnetu atliks Desmond Chung Yuen Tse (iš Hong Kong). Savo poeziją skaitys Eglė Juodvalkė.

Tai vienas renginių iš filantropijai skirtos muziejaus projekto „Janinos svetainė“, kurį remia Kėdainių rajono savivaldybė ir Baltijos-JAV partnerystės programa.

Dail. Janina Monkutė-Marks (taip pat gyvenanti JAV-se), savo gimtuosiuose Kėdainiuose įkūrusi muziejų-galeriją.

Slavų ir baltų kalbų bei literatūros departamento Illinois universitete vedėjas prof. Alfred Thomas.

Nijolė Miliauskaitė

kažkas many
gerai žino kelią

veda mane, girdžiu
fleitos balsą, nieko
nesibijau, esu kaip vaikas

štai – durys į uždraustą kambarį
pravertos
dar vienas žingsnis, dar

kaip tuščia

galvojau, rasiu lobyną, drėgną ir tamsų, pilną
prikrautą aukso ir brangakmenių, ranka išrašytų knygų
muskuso, smilkalų, kvapnių aliejų ir ambros
akomo, šilkų, brokato, Kašmyro vilnos
pipirų, cinamono, gvazdikėlių, tikrojo
šafro, muskato riešuto, ak, ir daugybės
stovylų, nepažįstamų, dieviškų

pats labirinto centras, šitiek sapnuotas

nuo menės raštuotų grindų
veidrodžio šukę pakeliu

kaip šviesu

TAVO PAVIDALAI

niekad tavęs nemylėjau, saulėteki, argi nebuvai
žiaurus, prikeldamas gaidystę, varydamas
prieglaudos tamsiu kaidorium prie dubento
šalto vandens, su ledu
spėjusiu apsisukti per naktį, kai mūsų
kūnai, jaunų mergaičių kūnai, tenorėjo

sapnuot, tik sapnuot ir sapnuoti? vieną
draugą turėjau, slapta draugą, saulėlydį, senų
liepų alėjoje susitikdavom kartais, taupiai
kramtydama duonos riektę, išsikaulytą
iš virtuvės, tavęs tenai laukdavau (per smarkiai
augau, gal todėl nuolat alkis sekiojo), kam širdį

davei man mažos našlaitės? dar ir dabar
tebetroštu tavo gleby atsidurti, tavo žodžių
klaudytis, tariamų pašnibždomis, toks supratingas
esi, saulėlydi, tiek paguodos suteiki, tiek ramybės
bet pažūrėk, kaip esu pasikeitęs: pažadint
prašau, dar prieš saulėtekį

kad tik neprarasčiau, kad spėčiau
tinkamai pasitikti, su pagarba: ir kam gi
širdį kitados man uždavei? – kito
pasaulio ilgesiu? užgavai taip skaudžiai? dabar
žinau jau, kad tai tavo du skirtingi pavidalai,
besimainantys
tarp daugybės kitų pavidalų nesuskaičiuojamų

paraudus nuleidi akis
ir neturi kur dėt per ilgą
liesas kaip šakalius rankas, krūtinę
po sunkiom kasom stėpi, po raukšliniais ir klostėm

senų drevėčių liepų
alėjoje
pilna galva, pilna sterblė
gelsvų žiedų, kaip man patinka
ši vasara
kurios seniai nėra, šie mūrai –
vėsus didžiulis trauklapis
karščiujančiai
augančiai sielai

su kokių džiaugsmu nusimestiau
nušiuosius prieglaudos suknią
iš velnio odos, velveto, tvirtiausio
varguomenės audklo
dėvėtą daugybės mergaičių
dar prieš mane

o tas išaugtas nuskalbts drabužis, prisigėręs
troškaus virtuvės oro ir garų
ir šarmo, edančio rankas, sulopytom alkūnėm, –
nesunešiojamas

tai prieglaudos
jausmas tavęs neapleidžiantis
ar benusišerianti oda

pačiam dugne
slepiu jį
po senom
slapta skaitytom knygom
tvankioj tamsioj palėpėj
ir užtrenkiu antvožą
apklaustytą
sunkų

tu, kuris atėjai
ramų miegą, išplėk
iš rankų tolimą ateitį, išsivedei
su savim

Poetė Nijolė Miliauskaitė.

Šių metų pradžioje Studijoje A PROPOS buvo sukurtas dokumentinis atsiminimų filmas „Verdenė“ – apie neseniai amžinybės iškeliausią poetę Nijolę Miliauskaitę. Jaukiai filme skambėjo Nijolės literatūros mokytojos Liudos Viliūnienės atsiminimai, nufilmuoti Marijampolėje – mokytojos namo kieme ir vaikščiojant aplink buvusią Marijampolės mergaičių mokyklą – internatą. Tik nedidelė dalis nufilmuotų tekstų pateko į filmą, tačiau skaitytojus galbūt sudomins ir kiti išsiruoti atsiminimų tekstai.

I

Aš esu Nijolės literatūros mokytoja. Mes susitikom 1965-ųjų metų rudenį ir bendravom trejus metus iki jos studentiško metų. O paskui laisikai, atsitiktiniai susitikimai, retėjantys susitikimai, bet vis dėlto iki pat pabaigos...

Nijolė atvažiavo čia, į šitą Marijonų gimnaziją (tada, žinoma, čia buvo ne Marijonų gimnazija, o paprasčiausiai Kapsuko mokykla – internatas). Nijolė mokėsi stropiai ir buvo gera mokinė. Bet iš visų bendraamžių ji išsiskyrė savo nepaprastu goduliu kultūrai – labai daug skaitė, muziką, daile labai mėgo.

Šitoj mokykloj mes visada stengdavomės išsiaiškinti, ką vaikai sugeba, kur jų vieta, kam jie galų gale priklausys – ar matematikams, ar literatams, ar muzikams... Na, ir mes devintokams (ji čia atėjo iš Kalvarijos mokyklos – internato į devintą klasę) visada duodavom privalomą kūrybinį darbą. Ir buvo nesvarbu, koks tas kūrybinis darbas – galėjo tai būti eilėraštis, galėjo būti apsakymas, humoreska ar paprastas rašinukas. Ir Nijolė parašė rašinį – tada buvo ruduo, kaip

pažiūrėk
ji vis tebesėdi tenai, mergaitė
kietai supintom kasom
nors vakarais ir jau temsta
ant apgriuvusio mūro, aukštų varnelėšų
tankmėj
ir sena skudurinė lėlė
jai ant kelių

tai mano senelio ranka
užrašyta ant pamatų: MCM... Nei sodo
nei kiemo, nei klėties, nei kluono
nei vištinko, nei malkinės, nei geltonų žąsiukų
kur varei ir Rausve, o rudenį
dar nemokejai skaičiuoti

nuskriaustas vaikas
(bet tu net nežinai to)
kuris bijo tamsos
bijo pavakare
eit pro kapus
ir krūpčioja naktį

o varnelėša, tavo rausvi
laimingi žiedai
mano kasų karūnoj
ir mano rūbas tamsus
tavo žiedais nusėtas

dabar, lapai krito – jos rašinys vadinosi „Muzika“. Tai buvo pasaka apie muziką. Tas rašinys iškart išsiskyrė iš visų – savo poetika, polėkiu. Ir man iškart pasidarė aišku, kad šita mergaitė priklausė man – ne matematikams, ne fizikams, ne chemikams, bet literatams. Aš ją pasikviečiau į literatų būrelį, mes taip ir bendravom visus tuos trejus metus.

Literatų būrelį mes bandydavom visokius žanrus – nuo miniatūros iki poemos ir t. t. Būdavo konkursai mokykloj, o paskui kartais patekdavom ir į miesto, rajono konkursus, net iki respublikinių. Vienuoliktą klasę Nijolė su savo eilėraščiais laimėjo trečią vietą respublikiniam konkurse, o šiaip kiekvienais metais ji būdavo miesto, rajono laureatė.

II

Mūsų mokykloj buvo tokia tradicija – išeidami abiturientai literatui palikdavo savo kūrybą mokyklai. Dažniausiai tai buvo rinkiniai kūrinių, pasvarstymų, kartais rašinių. O štai Nijolė paliko mokyklai savo pačios iliustruotą, pačios išspausdintą, pačios surištą šimto penkiasdešimties eilėraščių rinkinį *Išleisk močiute*. Rinkinyje iš tiesų nepaprastai įdomus – jeigu ji pavyrtytume, tai matytume kaip šita mergaitė literatė mokykloj per trejus metus augo ir brendė. Įdomu, kad viršelis, kuris yra jos pačios pieštas, buvo sukomponuotas su „Bitlų“ paveikslėliu, deja, paskui kažkas nukrapštė tuos Bitlus... Bet tai buvo faktas, rodantis gana maištingą jos sielą. Juk tai buvo 1968-ieji metai – ne kiekvienam tikriausiai būtų drąsu tuos Bitlus čia klijuoti. O, be to, šito rinkinio vienas skyrius („Žaliom akim“) yra jos tiesiog ir dedikuotas Bitlams, Nijolė taip ir užrašo: „Skiriu „The Beatles“, kurie atvedė mane į poetinę mitologinę Lietuvą“. Šitas junginys – poetinė mitologinė Lietuva ir Bitlai – rodė tą jos talento blykstelėjimą, kada žmogus tikrai imi ir patiki, kad iš šito vaiko, iš šitos mergaitės literatės, kažkada išeis didelis žmogus. Taip ir buvo.

Na, o pats tas rinkinėlį prasiėdė nuo 1965-ųjų metų eilėraščių, kurie buvo dar labai mergaitiški ir turbūt „salomėjiški“, net ir pavadinimai tokie: „Sonetas“, „Barkarolė“, „Neapolietiškas sapnas“, „Amore“, „Tu ateik“. Tokie eilėraščiai būdingi šešiolikos metų mergytėms. Bet paskui bręsta žmogus. Ir iš tiesų, paskutiniai 1967–1968 metų eilėraščiai jau dvelkia tokia nostalgija ir ne vien nostalgija – tokia didele sielos gelme... Jau tada buvo aišku, kad Nijolė rašys nepaprastai savitai, savarankiškai. Tiesiog atsiverti pirmą pasitaikiusį ir skaitai:

Juodvarniais išlekė žodžiai,
Grįžo baltais gulbiniais,
Gerame vakarą godžiai,
Saulės medaus per mažai.

Kelias rausvais kalavijais
Į mėnesienos miestus.
Vakare kuorai parimo,
Saulės midus taip svaigus.

Taip atrodo mergaitiška, taip paprasta. Mokykloj ją vadino „Verdenė“. Ji ir pati save taip vadino. Va, jos nuotrauka, kur ji „verdeniška“ tokia – palaidi plaukai... Apie tą nuotrauką jos draugė Zita Mažeikaite sakė, kad ir ji norėjo tokios nuotraukos, bet niekam taip nusifotografuoti nebeįsėjo, nes Nijolė buvo labai savita. O va, kita moksleiviška nuotrauka – štai moksleivių grupė, mergaitės gamybininkės, nes mūsų internatas buvo gamybinis. Visų mergaičių uniformos standartinės, tačiau, jeigu norime atpažinti Nijolę, matome, kad Nijolė su megzta apykakle – vienintelė iš visos grupės...

Kas dar įdomu šitoje Nijolės knygelėje. Ji buvo ne tik poetė, bet dar ir puikiai piešdavo. Tai jos iliustracijos – ir viršelis, ir štai žalcio motyvas, įvairūs tautosakiniai momentai. Tautosaką ji labai mėgo ir skaitė, labiausiai žavėdavosi liaudies dainom, kas moksleiviams nelabai būdinga yra. Tai dėl to jos ir piešiniai tokie – tai pasakos, tai dainos motyvas... Piešdavo net ir laiškuose, kuriuos rašydavo, jau studentė būdama.

Va, visur tautosakiniai motyvai:

Verpsiu baltus linelius,
Be ratelio, be kuodelio.
Mėnesiena išvėlėja,
Laumės bėga meirūneliais.

Ausiu plonas drobeles,
Be šaudyklų, be staklelių,
Mėnesiena išvėlėja,
Laumės bėga meirūneliais.

Klosiu žemei kelelius,
Klosiu vieną baltą kelią.
Mėnesiena išvėlėja,
Bėgsiu, bėgsiu meirūneliais.

Ji buvo labai jautri gamtai. Kažkada mergaitės su mokytoja Sabaliauskaite keliavo Dzūkijos keliais ir Nijolė pasiūlė velų vakarą eiti į tokia pelkę, kur briedžiai ateina gerti prie Nemuno. Tas briedžių motyvas paskui eina per keliolika eilėraščių.

Aš manau, kad kas nors kada nors susidomės šiuo rinkiniu, ir apie jį bus kalbama daugiau. Tai labai brangus palikimas mokyklai – tai pati talentingiausia literatė, kokia per visą mano mokyklos laiką buvo.

III

Nijolė iš tiesų buvo ne vien tikta literatė, ji buvo veiklos bei galo žmogus – labiausiai jai rūpėjo dvasinė dinamika. Mūsų mokykloj tuo metu mokėsi tikrai labai gabūs mokiniai ir štai jie su mokytoja Sabaliauskaite

nutarė išleisti sienlaikraštį, nes tie senieji, kaip sakydavo, „priplekė“ sienlaikraščiai jau buvo visiems baisiai nusibodę. Jie pasivadino „Ketvirtu frontu“ – galbūt čia junginys „Trečio fronto“ ir „Keturių vėjų“. Paskui tie „frontininkai“ leido sienlaikraštį, ruošdavo šventes. O didžiausia šventė buvo „pavasaris rudenį“ – vienuolyno viduriniame kieme, su laužais, su lapų vainikais, togom, skraistėm – toks teatralizuotas renginys. Ir čia, mokykloj, Nijolė buvo visų renginių dvasia, organizatorė. Ir man keista, kad ji savo eilėraščiuose su šiuo internatu, su prieglauda sutapatina našlaitišką motyvą... Žinoma, buvo prieglauda, bet Nijolė toli gražu nebuvo našlaitė ar užguita... Tai buvo žmogus, degantis žmogus – mokykloje ji tiesiog buvo visų literatų centras. Ir tie sienlaikraščiai – Nijolė su savo eilėraščiais, rašiniais...

Svečių atvažiudavo – Justinas Marcinkevičius, ypač Laimonas Noreika. Laimonas Noreika būdavo gastroliuoja Kaupe, paskambina – „atvažiut?“ Ir atvažiuoja. Be jokio užmokesčio, be nieko būdavo skaito tuos eilėraščius.

IV

Kada Nijolė atvažiavo į devintą klasę, ji gerokai mikčiojo. Turėjo šitą bedą nuo pat vaikystės. Paskui per vieną karnavalą (mūsų mokykloj labai didelį Naujų metų karnavalą būdavo) ji iš popierėlių pasidarė tokia didelė Verdenės kaukė, visą plevėnančią. Ir perskaitė savo eilėraštį, nė kiek nemikčiodama. Nė truputį. Paskui aš pastebėjau, kad ji turi tokią nepaprastai lankstų balsą, kiekvieną žodį jaučia – kai skaito eilėraščius ar kokį kitą tekstą, tai jos balsas yra ypatingai jautrus reikšmei, prasmei. Na, galvoju – vis tiek reikia paimti tą mergaitę tekstus skaityti. Ir mes pradėjom dirbti. Žinoma, aš nieko neišmaniau apie logopediją, bet kvėpuoti reikalavau taisyklingai. Ir paskui, kai ji skaitydavo eilėraščius, nebeužsikirsdavom. Vieną sykį su rizikavau ir išleidau ją į kursą – ir ji respublikiniam konkurse laimėjo trečią vietą. Tai buvo tokia didžiulė pergalė, kai ši mergaitė nugalejo savo baimę. Na, liko gal truputį kankas – kartais kai susijaudina, užsikerta, bet skaitė ji nuostabiai. Vienu žodžiu, talentas buvo, žmogus talentingas nuo pat mokyklinių metų.

Bet internatė jai buvo sunku. Vienam laiške, jau būdama studentė, ji rašė, kad jai internatas asocijuojasi su košmaru. Aš manau, kad tai atsinešta netgi iš Kalvarijos internato. Bet, kita vertus, jūs galite įsivaizduoti: mergaitė nepaprastai jautri, poetiškos sielos, o gyvena kambaryje aštuonios mergaitės. Kambarys grotuotais langais – toks palikimas dar iš rusų pasieniečių. Seniau, kai čia buvo vienuolynas, tai nebuvo grotų. Bet kada rusų armija čia užėmė, tai buvo įdėtos ir grotos. Ir jos čia liko.

Tas amžinas šurmulyš, ta nepaprastai griežta drausmė. Kartais tekdavo ją gelbėti iš auklėtojos bausmių ir sakyti, kad ji pas mane dirbo, kažką padėjo. O iš tiesų ji kažkur vaikštinėdavo paupiais, o jeigu pagaudavo, tai būdavo nelabai

malonu. Tai tas internatinis gyvenimas toks buvo...

V

Mes vienuoliktą, baigiamąją klasę, mokėmės rašyti recenzijas. Ir leisdavau rašyti ką nori – ar straipsnį, ar kokį kūrinių. Jei kas nepasirinkdavo pats, tai aš duodavau temą. O Nijolė pasirinko V. Bložės knygą *Iš tylinčios žemės* – buvo išėjęs rinkinukas. Apie tą rinkinuką jie jau buvo diskutavę savo „Ketvirtame fronte“. Na, parašė jinaį tą recenziją ir štai, ateina vieną kartą Nijolė ir klausia: „Mokytoja, ar galiu aš šitą recenziją išsiųsti Moksleiviams?“ Sakau: „Šiūk, jeigu nori“. V. Bložė tuo metu dirbo Moksleiviu, ir jis susipažino su ta recenzija. Jis parašė jai tokią laišką, aišku, pagirdamas labai, pasidžiaugdamas labai, o Nijolė jam atsakė. Žinoma, ji buvo taip susižavėjusi Bložės kūryba, jai tai jau viršūnė buvo, tikrai... Taip jie pradėjo susirašinėti. Paskui baigė vienuoliktą klasę, išvažiavo studijuoti į Vilnių ir susitiko ten jie su V. Blože...

Be abejo, ten buvo ir skaudžių momentų, nes motina labai prieštaravo tai jų draugystei, be to ir amžinas skirtumas didžiulis... Bet Nijolė sakydavo: „Tai yra mano likimas“. Taip ir buvo – iki gyvenimo pabaigos kartu. Bet ji tikrai labai mylėjo šitą žmogų, labai gerbė, tiesiog dievino – net toki žodį galėtumėm pasakyti... Jūs rūpinosi visą gyvenimą. Ir pati mokėsi iš jo. Tai va tokia pradžia ir buvo. Mokyklinė. Neakivaizdinė pažintis, o paskui taip likimas lėmė, kad gyveno kartu.

Išvažiavusi į Vilniaus universitetą, pirmąsias – antrais metais ji daug laisvų rašydavo. Kiekvienam laiške būdavo visos reportažas apie tai, ką ji lankė, ką matė, ką skaitė. Jeigu kas nors rašys kokią monografiją, tai laiškuose galima rasti visą ataskaitą – ką ji pirmiausiai studijų metais veikė. Ji sakydavo „man reikia atsigaut po internatą“. Ji eidavo visur – ar tai buvo spektaklis, ar koncertas koks, ar knygos aptarimas, ar susitikimas, ar renginys, visą laiką... Ir visą laiką su tokia pakilimu, su šauktukais. Vienam laiške ji rašė: „Aš būtinai turiu išmokti prancūzų kalbą, man būtinai reikia išmokti prancūzų kalbą, man būtinai reikia išmokti prancūzų kalbą, kad galėčiau skaityti poetus prancūziškai“. Paskui ji ir mokėsi prancūzų kalbos, nors M. Prusą skaitė dar lenkų kalba.

Būdavo, atvažiavo Nijolė jau pirmakursė, išsinerus iš savo rudos uniformos, pasikabinus toki laikrodį išnarstyta, ilgą sieloną, su tokia skara cigoniška. Tai buvo kaip protesto ženklas prieš tą pilkumą, kuris neleido išsilaisvinti, sparnelius išdėsti.

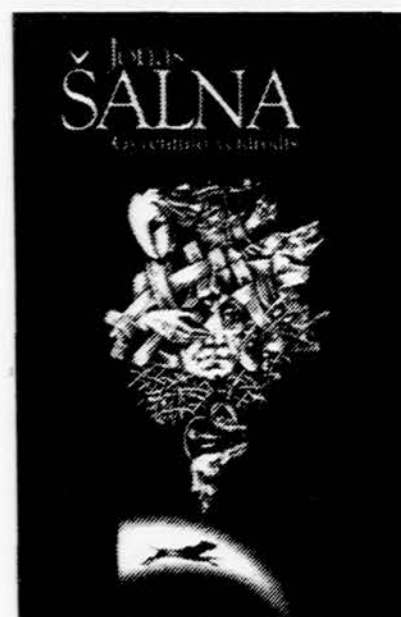
Druskininkuose – neprisimeinu kelintais metais – mes susitinkam, o jinaį sako: „Vakare nusivesiu aš jus į krišnaistų susirinkimą, atvažiuoja mantras giedot“. Baisiai įdomu buvo – su tais būgneliais, ten visi karvoja hare krišna... Nijolė labai buvo tuo susidomėjusi, gilinosi, bet nepasakytai, kad jinaį tikrai buvo persiorientavusi į šitą dalyką. Jai tiesiog tai buvo kažkas nauja, naujo troškimas.

Leidiniai

Naujas poezijos rinkinys

Jonas Šalna. *Gyvenimo veidrodys*. Eilėraščiai. Išleido Mokslo ir gyvenimo leidykla (Antakalnio g. 36, 2056 Vilnius). Dailininkas Vilijus Jauniškis. 234 psl., kietais viršeliais; knyga iliustruota nuotraukomis iš autoriaus bei jo šeimos gyvenimo, taip pat piešiniais.

Pirmasis šio rašinio paragrafas — įprastinė metrika, kuria apibūdinama kiekviena nauja knyga. Iš pirmo žvilgsnio — leidinyje patrauklus, malonus ir rankas paimti. Tačiau to žvilgsnio, ypač poezijos knygai, nepakanka. Smalsu atversti, paskaityti ir sužinoti, ką tame gyvenimo veidrodyje mato, jau gražią metų našta ant pečių užsikrovęs, autorius: gydytojas, skulptorius, poetas? Kaip visa tai vieno gyvenimo būvyje suderinama, kokią duoklę Jonas Šalna skyrė (ar tebeskiria) kiekvienai taip skirtingai savo gyvenimo daliai? Pagaliau: koks tai žmogus, šis dr. Jonas Šalna, šiemet išleidęs jau trečiąjį eilėraščių rinkinį?

Eilėraštyje „Laiko vainikas“ autorius tarytum pateisina savo skubėjimą gyvenime dar kažką svarbaus atlikti — arba palikti, kol „nykstančios spalvos“ visai neišbluko:

*Grazinu, skalauju
Savo nykstančias spalvas,
O laikas skrieja tolyn
Be gailestingų vienodai.
Vienodai atima pasaulio
Ir dalį manęs
Nutekdamas
Iš nežinomą vainiko ratą,
Įpindamas mane
Vietoj nukritusių žvaigždės.*

Gimė Jonas Šalna 1921-aisiais Švenčionių apskrityje, tuomet lenkų valdomoje. Vilniuje (1941 m.) baigė Vytauto Didžiojo gimnaziją, po to įstojo į Vilniaus universitetą studijuoti mediciną, bet studijos buvo nutrauktos, kaip ir daugeliui lietuvių, kai reikėjo palikti savo tėvynę, kai:

*Nuo aprūksusių debesų
Dangus pajauodo
Gimtinėj trankešai žaibai,
Nusileidžia viesulai.
Žudanti draskanti audra,
Sodybos jaunos ir kiemai
Konvulsijų skausme.
Nupigintos gyvybės
Ir dūmų kamuoliai tiršti
Žado prarasto smagliai
Kruviną atlieka darbą.
(„Kary kruša“)*

Studijas visgi ilgainiui baigė — 1949 m. Vokietijoje. Tais pačiais metais savo gyvenimą sujungė su Janina ir išvyko į JAV, kur tikėjosi rasti ramybę bei pastovią gyvenvietę, nes gimtoji žemė buvo atitverta geležine uždanga.

Vien medicinos praktika ir

šeima Jono Šalnos nepatenkino — sielos kertelėse dar knibždėjo kažkoks ilgesys, potraukis kurti, išsiliesti, išsakyti tai, kas jokiais žodžiais neišsakoma.

*Tirštoji ugnį
Dega mano žodžiai,
O nauji vis klyja
Balto popieriaus vienuotė.
Sekančią naktį,
Kai laikrodžio muša
Nemiegę senatvę,
Mintys ir žodžiai
Pro išmąstytas žnyples,
Nauji, vis nauji
Į liepsnas.*

„Mintys ir žodžiai“.

Prieš maždaug 30 metų dr. Jonas Šalna atrado medį. Tiksliau — medžio šaknis: laiko nuclidintas, saulės ir vėjo nugairintas, savo keista, gyvastingai negyva forma šaukiančias, kad kažkas jas prikeltų, prizadintų, suteiktų naują gyvybę žybtelėjimą. Jonas Šalna tą šauksmą išgirdo. Jo rankų paliestos, negyvos medžių šaknys pavirsdavo fantastiškoms skulptūromis. Reikėjo ypatingų akių, nuostabaus talento, kad paprastoje šaknų formoje išžūrėtų meno kūrinių.

Deja, ir to neužteko. Reikėjo žodžių, tų, kurie verpetais sukasi mintyse ramybės valandomis, kurie taip droviai išsakomi, bet lengvai sukurta į popieriaus lapą.

Kada dr. Šalna pradėjo kurti eilėraščius? Jis sako — nežinaš. Turbūt visada, tik jie nebuvo skirti su kažkuo pasidalinti, prabilti ir i kitus. Visgi pagaliau, 1990 metais, buvo išleistas pirmasis dr. Jono Šalnos eilėraščių rinkinys, pavadintas *Nurimusių bangų*. Jo puslapiuose ne tik rado vietos tie užslėptieji žodžiai, bet ir šaknų skulptūrų nuotraukos, sujungusios skulptoriaus-poeto talentą.

Be abejo, kartą pralaužus ledus (ypač po to, kai knyga buvo gan palankiai sutikta), antrasis žingsnis buvo lengvesnis: 1999 m. išleistas rinkinys *Amžinybės juosta* — taip pat iliustruotas šaknų skulptūromis.

Šios knygos įvade autorius rašė: „Menas ir poezija yra Absoliucios Dvasios poveikis, kuris remiasi subjektyvaus ir objektyvaus vizijų vaizdo spektru. Jame atsispindi žmogaus vidaus išgyvenimai. Juose telpa nusi-vylimų, troškimų, sėmių ir nesėmių pasaulis. Visi to gyvenimo atributai įvairina ir praturtina sielą, įgalina ją tobulėti“.

Trečiajame rinkinyje jaučiama nesustojanti laiko slinktis ir fatališkas pasidavimas jos eigai. Kad ir kaip stengtumės sustabdyti laiką, kad ir daug dar norėtume atlikti, pasiekti, padaryti, jis byra pro pirštus, kaip smėlio grūdėliai iš netvirtai suspaustos saujos.

*Ir dienos, ir valandos tirpsta
Tartum ledų kristalinės
virtinės.
Tirpsta ir ilgejančių šešėlių.
Ant nudilusių burių,
Artejančių prie nežinomo uosto.*

Bet šalia beviltiškumo švysteli properša — viltis, kad dar ne viskas pasibaigė:

*Bet į ausį nesustoja priminti
Atsirusios viltingos godos:
Nubusim, žydesim
Amžinos dangiškos jaunystės
soduos.
„Mano metai“*

Dr. Jonas Šalna prie savo sukurtos Vytauto Didžiojo skulptūros.

Knyga padalinta į keletą skyrių: „Jausmų portretas“, „Amžinybės sukaktis“, „Spindulių stygos“, „Gyvenimo veidrodys“, „Kancijų paradas“.

Eilėraščių tematika įvairi — nuo asmeniškų išgyvenimų, troškimų, svajonių, iki tėvynės meilės ir ilgesio, rūpestio jos likimu. Eilėraščiuose atsispindi ir karo siaubas, ir praleistas gyvenimas svetimuose kraštuose.

J. Šalnos poezija nuosirdi, šilta, malonu paskaityti, per daug nesigilinant į ritmų ar rimų sklandumą, neanalizuojant kiekvieno žodžio. Tai giliai išmąstyta suaugusio žmogaus poezija, kylanti iš pačių širdies, iš sielos gelmių. Tik nuostabi kelia skrybys ženklai. Paprastai moderni poezija jų nelabai paisy — o J. Šalnos poezijos negalima pavadinti tradicine, nors jai netinka ir grynai modernistiniai epitetai. Autorius skrybys

ženklus (kablelius, taškus ir kt.) dėlioja tarytum atsitiktinai

— vienur pataiko, kitur net nemėgina logiškai pataikyti. Tas skaitytojas, kuris išblaško, ir net erzina. Norisi sakyti: arba dėk, kaip reikia, arba visai jų atsisakyk. Bet galbūt poetui tai visiškai neesminė smulkmena. Jam svarbu išsakyti, kas sudėta širdyje, nes neišsakyti jis jau nebėgali:

*Manys sudėta praeitis
Kryptinguos genios tėvų
Kraujo lašas.
Meilės širdis centre,
Gimties ir mirties židinyje;
Saulėti žiedai ir dilgės,
Salty ir karsty spindulių
Nesustabdoma srovė.
Žmogiško jausmo gūla,
Efektingo geismo
Neužmigdomas troškulis
Šypseną pamilti
Ir paliešti jį pabučiavimu.
Kaip sidabrinių indų brangų
Atvožti saulei,
Uždengti audrai.*

„Širdis centre“

D. Bindokienė

Pasvirusios tikrovės apkalta — neįmanoma

Liepsnojanti tuštuma: romanas / Algimantas Lyva, Robertas Kundrotas. — Vilnius: Pasvirusios pasaulio, 2004.

Jeigu rašytojų Roberto Kundrotas ir Algimanto Lyvos *Pasvirusios pasaulio* epą, susidedantį iš knygų: prologo *Pasvirusios pasaulio*, trijų dalių — *Oro pilis*, *Magas*, *Mirtis Amerikoje* bei epilogo *Angaras*, išsivaizduotume, kaip pentagramą — geometrinį tiesių junginį, šeštąją epą knygą *Liepsnojanti tuštuma*, vaizduotės popieriuje tikty pažymėti baltu fonu. Tačiau žymėjimas nėra būtinas. Tuštuma, atviras kosmosas, kuriame egzistavo bei egzistuoja pentagrama buvo ir yra visą laiką. Taip pat galėtume pasakyti, jog tuštumos nėra, nes tuštuma yra niekas, tačiau vis dėlto ji yra, nes niekas yra kažkas.

Romano *Liepsnojanti tuštuma* siužetinė linija tarytum atskiro pasaulio, su linijiniu epu laiku nesutvirtinti citata. Knygoje veiksmas prasideda sovietmečiu, kai tuo tarpu iš ankstesnių knygų žinomas, pavyzdžiui, kad ir Mago „Melomano“ banko įsteigimas pirmaisiais Lietuvos atgimimo dešimtmeciais (autorius žodžiais tariant Nesąmonių epochoje). Tad bandomosios medicinos sanatorijose partinės oligarchijos įkalinti pagrindiniai knygos personažai, savo pažangiu mąstymu ir erdvia samone oponuojantys sovietiniam niveliacijos fantomui, visi

bei filosofiniai disputai, grotesko štrichai, nuolatinė siurrealizmo pulsacija, humoras bei palaipsniui auganti intriga, leidžia gerėtis atonalia stilistinių priešybių elegancija, išminčių šiu amunicijos turtu išdėstymu. Rašytojai Robertas Kundrotas ir Algimantas Lyva *Pasvirusios pasaulio* epui artimą pasamones srauto apologiją transformuoja į stilingą fantasmagoriją su detektyviniais elementais.

Pirmieji mįslių daigai pasirodo kartu su nežinia iš kur uždaroje sanatorijumo instancijoje atsiradusiu Magu, kuris gerai pasiautėjęs lavoninės šokių aikštėje, Melkį Vanagą pavadinęs Karminu, bei spirito burtais prikėles Hermano Repečkos beveik lavoną, rytė lyg niekur nieko grįžta į laisvę. Melchioro pažintis su Karminu ir Draveniu — dviem budistais, miške statančiais Zen bendruomenės namus; nuo giedamų sutrų iš letargo miego nubudusio Mago nematomas pabėgimas; vėliau — kartu su šventiniais nepriklausomos Lietuvos oro gūkšniais atvykęs keistas rūmų savininkas grafas Jurgis Radvila, didina intrigos variklio darbą ir užgaudina dėmesio priimtumus.

Nuolatinės užuominos, knygoje pasireiškiančios sodriai siurrealistinėmis pavaldais, sufleruoja, jog visas veiksmas yra nukreiptas į pagrindinį, neturkų būsimą įvykį. Hermanas Repečka — jautrus ir gilus žmogus, junta artėjantį didžiosios scenos pasirodymą, dešimtmetį Kubilių dukrą Agnė (beje, knygos autoriai pristatydami mergaitę „cv“, Agnytę apibūdina, kaip žiųjų ir vorų kalbą suprantantį vaiką) ją aplankančios regėjimuose susiduria su viduramžių maskarado atmosfera, fatališka linksmybe, kaukėmis, susipažįsta su Voruta — buvusiu voru, o dabar aktoriumi ir ekspediciono vadovu į Kiratanos amžinybę (kuris vėliau pasirodo esąs vienas iš Mago testamentinio sąjungininkų); naktį pamato dirbančius Hermaną ir Melkį, kurie vaidino kitus, jai nežinomus žmones — Karminą ir Dravenį. Ši su logika konfrontuojanti painiava, siurrealistinis detektyvas, tampa

laiką egzistavo šalia epo personažų — Karmino, Dravenio bei Mago, tačiau skaitytoji proga pažinti vydanįs į minčių tirką „Galbūt“ vienvaldystė. Tai nurodo ir patys rašytojai: su Nakties teatro sąjungininku Voruta į Absoliuto sferą ekspediciją išvykę rūmų gyventojai gali būti, kad amžinai liko dvasinėje erdvėje ir tolimesni įvykiai jiems neteko egzistencinės prasmės. Matome, jog *Liepsnojanti tuštuma* autoriai paneigia (tiksliau — galbūt paneigia) savo sukurtų personažų siur-

realistinę egzistenciją, arba atvirkščiai — patvirtina jų realumą: personažai egzistuoja savarankiškai, nepriklausomai nuo rašytojų, todėl R. Kundrotui ir A. Lyvai, jų tolimesnė evoliucija nėra žinoma. Tad, bijodami sumeluoti, autoriai sako „galbūt“. Reikėtų atkreipti dėmesį ir į tai, jog vienas iš romano personažų — filosofas Antanas Poškus, nors ir netiesiogiai, susiduria su *Pasvirusios pasaulio* epo kūrėjais. Apie vaivorykštės spalvomis į Lietuvos literatūros vandenį įsiliejusius poetus, rašytojus dramaturgus, prieštarą vertinamą penkių knygų epą autorius, Poškus perskaito laikraštyje ir lyg niekur nieko, tiesiog sekunde tampa pasvirusio pasaulio personažu Mastautu. Reiškia, dar epą prologą kartu su Karminu ir Draveniu veikiančias Robertas ir Algimantas, *Liepsnojanti tuštuma* personažams tėra ano, kito, t. y. pasvirusio, pasaulio režisieriai. Beje, R. Kundrotas ir A. Lyva prologą knygoje užima ne kaip režisierių, bet realybės fiksuotojų poziciją — rašytojai knygoje skaitytojams pateikia garlaivę arbatos vakaronės Karmino ir Dravenio pasakotas istorijas. Tad visai tikėtina, jog realūs personažai — Magas, Karminas ir Dravenis išsiskverbia į *Liepsnojanti tuštuma* tuštumą — tikrovę, kurią amžių minėtų autorių, tačiau esantią lygiagrečiai su pasvirusiu pasauliu.

Didžiojo spektaklio metu atskleidžiamos visos kortos. Prie šio nesuvokiamo projekto prisideda Voruta — kartu su J. Radvila degtukų dėžutėje atvykęs voras bei režisierius Ontonas Dorintas, svajonėse scenoje atgaivinti epą herojus, priversti juos gyventi, kentėti, mylėti ir kalbėti. Ontonas Pandoros skrynį ryžtasi atverti tik dėl šlovės: scenoje atgiję pasvirusio pasaulio herojai — nuolatiniai paskalų objektai menininkų rateliuose — sulauktų visomenės susidomėjimo, spektaklis taptų metų įvykiu. Rūmų gyventojai, išmoke jiems paskirtų personažų tekstus, scenoje virsta pasvirusio pasaulio herojais. Misterijos metu personažai nugalė savo aktorius — įvyksta gyvas Mago, Dravenio, Karmino, bei jų mylimųjų — Kunigundos ir Eirinės susitikimas. Buvusio sanatorijumo gyventojai scenoje tampa medijomis, transliuojančiais pasvirusią realybę. Jurgio Radvilos transliuojamas Magas triumfuoja, kadangi pjesė, būdama jo minties mozaika, laiduoja tolimesnį „Melomano“ prezidento testinimą: „Ramos parketą iškloju mintimis. (...) Aš vėl esu Magas! Savo minties jėga aš gyvas!“ Nepaisant Mago visagalybės ir to, jog scenoje veikiantys personažai tėra jo minčių pavaldai, Karminas ir

Dravenis sugeba išsinarplioti iš tamsaus voratinklio. Hipnotizuojantį Demiurgo kvietimą amžinai likti tamsoje ištrpdo šviri samonė ir Nakties fejos globa. Beje, tikėtina, jog Nakties fejos vaidmenį atliekanti mažoji Agnytė, vienintelė iš visų aktorių nesiima vaidinti savo personažo. Mergaitė vaidinimo metu lieka budri, skaidrus protas pradeda kontroliuoti situaciją, regėjimų metu įgytą žinojimą neleidžia pasiduoti tamsos manipuliacijai. Tokias išvadas provokuoja logiškas paaiškinimas: pjesės autorius Magas nesiimtų kurti jam oponuojančių personažų (tiksliau, galbūt nesiimtų). Jų atgaivinimas Magui reikalingas kaip galimybė deklaruoti savo amžiną mokymą ir pripildyti ištuštėjusius energijos bakus. Nors pjesės autorius ir beveik sutraukia pentagramos gijas į jungiančias su Karminu, Draveniu, Kunigunda ir Eirime, savo mokiniais atimdamas klausą, regėjimą ir tokiu būdu silpnindamas jų pasipriešinimą, tačiau lemtingu momentu — iki sutraukiant paskutinę jungtį, ji sustabdo pasirodęs Melchioro Vanago varnas. Prieš Magui grįžtant į pirminį — savo minties pavaldą, Melchiorą ir Hermaną, vaidinusius Karminą ir Dravenį (tiksliau, tarnsliaivus ir virtus jais) aplanko suvokimas, jog spektaklio iliuzija ir jos demaskavimas yra jų samonės išbandymas, dvasinė treniruotė. Romano personažai turbūt nušvinta ir tampa Budomis.

Paskutiniame knygos skyriuje ženiškį sakinių ataka skaitytojo protą minko kaip tešlą, mąstymo pasvirinimas 23,5 kampų — privalomas, norint išvengti loginio bado. Įžeista rūpuzė nebijo kirvio grasinimo, statiška vežio akis pasiekė židinio dugną ir patikslino stiklinių mūzų perimetrą. Nakties teatro siurrealistinė tiesa — tai tikrovė, kuriai neįmanoma kelti apkaltos proceso. Dvasinė treniruotė, samonės virsmas — autentiški Dievo žaislai negali turėti pavidalo. Jų fiksavimas, sisteminimas, įžodinimas yra tuštuma. Gaisras, kaip tuštumos paneigimas, nėra įmanomas, nes tuštuma yra niekas. KATZ Pasvirusios mąstymas elektros ritėje išsitiesia.

Vaiva Grainytė

E. Nekrošius inscenizavo K. Donelaičio *Metų dalį*

Savo alumi garsėjantame Čekijos Pilzeno mieste rugsėjo 15–23 d. vykusiam 12-ajame tarptautiniame teatro festivalyje „Teatras 2004“ („Divadlo 2004“) Lietuvai jau ketvirtą kartą atstovavo E. Nekrošiaus teatro studija Meno fortas.

Šį kartą žiūrovams buvo parodyta originaliai inscenizuota Kristijono Donelaičio poemos *Metai* dalis „Pavasaris“.

Spektaklį puikiai įvertino žiūrovai ir Čekijos žiniasklaida. Šios šalies spaudoje pabrėžiama, jog E. Nekrošius šiuo metu yra vienas labiausiai pripažintų Europoje teatro režisierių.

Pilzeno teatro ir tarptautinio festivalio direktorius Jan Burian džiaugėsi lietuvių dalyvavimu festivalyje. Spektaklį žiūrejiems Lietuvos ambasados Čekijoje diplomatai išreiškė pagėdavimą plėsti bendradarbiavimo ryšius su Lietuvos menininkais.

Ankstesniais metais Čekijos žiūrovams E. Nekrošius pristatė William Shakespeare kūrinį „Makbetas“ ir „Hamletas“ bei Aleksandro Puškino „Mažąsias tragedijas“ (Elta)

Romano *Liepsnojanti tuštuma* autoriai Algimantas Lyva ir Robertas Kundrotas.